

LOGOPEDIK RITMIKA MASHG'ULOTLARINING BOLALAR NUTQ RIVOJLANISHIDAGI ROLI.

Abdurahimova Nozima Fazliddin qizi

University of Business and Science

Mahsus pedagogika 24-01-guruh talabasi

E-mail: Nozimaabdurahimova@gmail.com

Тел: 998-93-781-22-04

Annatatsiya: Ushbu maqolada logopedik ritmika mashg'ulotlarining nutqida nuqsoni bo'lgan bolalar rivojlanishidagi o'rni, uning psixologik va fiziologik asoslari, musiqiy-harakatli faoliyat orqali nutqni tiklash mexanizmlari yoritilgan. Maqolada ilmiy manbalar asosida logoritmik mashg'ulotlarning nutq sur'ati, intonatsiyasi, nafas boshqaruvi va umumiy motorikaga ta'siri tahlil etilgan. Amaliy tavsiyalar va innovatsion metodlar keltirilgan.

Kalit so'zlar: logopedik ritmika, nutq rivojlanishi, musiqiy-harakat, koordinatsiya, nafas mashqlari, artikulyatsiya, nutq sur'ati.

РОЛЬ ЛОГОПЕДИЧЕСКИХ РИТМИЧНЫХ УПРАЖНЕНИЙ В РАЗВИТИИ РЕЧИ У ДЕТЕЙ.

Аннотация: В статье рассматривается роль логопедической ритмики в развитии речи у детей с речевыми нарушениями. Анализируются психологические и физиологические основы ритмических упражнений, а также их влияние на темп речи, интонацию, дыхание и общую моторику. Представлены современные методы и практические рекомендации по организации логоритмических занятий..

Ключевые слова: логопедическая ритмика, развитие речи, музыкально-двигательная активность, координация, дыхательные упражнения, артикуляция, темп речи.

THE ROLE OF LOGOPEDIC RHYTHMIC EXERCISES IN CHILDREN'S SPEECH DEVELOPMENT.

Abstract: This article examines the role of logopedic rhythmic exercises in the speech development of children with speech impairments. It explores the psychological and physiological foundations of rhythmic exercises and how musical-motor activities contribute to improving speech rate, intonation, breathing control, and general motor coordination. The article also discusses modern methods and practical recommendations for speech therapy.

Keywords: logopedic rhythmic exercises, speech development, musical-motor activity, coordination, breathing exercises, articulation, speech tempo.

Kirish

Logopedik ritmika — bu musiqiy-harakat mashg'ulotlari orqali nutq faoliyatini rivojlantirishga qaratilgan maxsus metodika bo'lib, logopediya fanining muhim yo'nalishlaridan biridir. Ushbu mashg'ulotlar bolalarning nutq, eshitish, harakat va ritmik sezgilarini uyg'unlashtiradi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, logoritmik mashqlar nafaqat tovush talaffuzi, balki diqqat, xotira, nafas, artikulyatsion apparatning muvofiqligini ham rivojlantiradi. Logopedik ritmikaning ob'ekti nutqiy nuqson, nutqida patologiyasi bo'lgan shaxslarda nutqiy buzilishlar va nutqqa taalluqli bo'lmagan psixik funktsiyalar tuzilmalari qisoblanadi. Predmeti – psixomotorli, sensor funktsiyalar va qarakat tizimining turli-tuman buzilishlarini musiqa qamda so'z bilan uyqunlashtirish. Maqsadi – nutqiy buzilishlarni nutqiy va nutqiy bo'lmagan psixik funktsiyalar va yakuniy natijada insonning tashqi va ichki muqitga moslashuvini korrektsiya qilish qamda rivojlantirish yo'li bilan bartaraf etish. Logopedik ritmikaning vazifalari soqlomlashtiruvchi, ta'limiy anglash, tarbiyalovchi, korrektsiyalovchi sifatida belgilanadi. Nutqida buzilishi bo'lgan odamlarda soqlomlashtiruvchi vazifani qal qilish natijasida suyakmuskul apparatlari mustaqamlanadi, nafas olish, motor, sensor funktsiyalar rivojlanadi, muvozanat tuyqusi, to'qri qad-qomat, qadam tashlash, chiroyli qarakat tarbiyalanadi. Ta'lim beruvchi vazifaning amalga oshirilishi qarakat

malakasi va ko'nikmasining shakllanishiga, makon tasavvurlari va qobiliyati ixtiyoriy ravishda borliqda boshqa odamlar va predmetlarga nisbatan siljish, epchillik, kuch, chidamlilik, bir qarakatdan boshqasiga o'tish, qarakatlarning uyqunlashuvi, tashkilotchilik qobiliyatining rivojlanishiga imkon beradi. Ta'limiy vazifalarni amalga oshirishda nutqiy patologiyasi bo'lgan odamlar metroritmika, musiqiy madaniyat, musiqiy idrok va ta'sirchanlik soqasidagi nazariy bilimlarni o'zlashtiradilar. Tarbiyaviy vazifalarni qal qilish nutqiy patologiyasi bo'lgan odamlarda aqliy, ma'naviy, estetik va meqnat tarbiyasida yordam ko'rsatadi. Tarbiyaviy vazifalarni qal qilish aynan quyidagilarga ko'maklashadi. Logoritmika jarayoni musiqiy ritm, nafas, harakat va nutqning uyg'unligini tiklashga qaratilgan bo'lib, u psixologik-pedagogik yondashuvning samarali shakli hisoblanadi. Bugungi kunda bolalar nutq rivojlanishidagi turli nuqsonlar — dislaliya, dizartriya, alaliya, fonematik eshituvning sustligi va tovush talaffuzidagi kamchiliklar tobora ko'proq uchrab, logopedik yordamga ehtiyojni oshirmoqda. Nutq bolaning shaxs sifatida shakllanishi, tafakkuri, ijtimoiy muloqoti va o'quv faoliyati uchun asosiy vosita hisoblanadi. Shu sababli nutqni to'g'ri rivojlantirish, uni tuzatish va boyitish usullari bugungi pedagogika va logopediya fanining muhim yo'nalishiga aylangan. Shu nuqtayi nazardan logopedik ritmika mashg'ulotlari bolalarning nutqiy faoliyatini rivojlantirishda alohida o'rin tutadi.

LOGOPEDIK RITMIKA MASHG'ULOTLARINING BOLALAR NUTQ RIVOJLANISHIDAGI ROLI.

1. Logopedik ritmikaning nazariy asoslari

Logoritmika bir vaqtning o'zida bir nechta sensor tizimlarni — eshitish, harakat, ko'rish va nutqni faollashtiradi. Shuning uchun u sensor integratsiya tamoyiliga asoslanadi.

Ritmik mashqlar orqali bola o'z nafasini boshqarishni, nutq sur'atini tartibga solishni, tovushlarni to'g'ri intonatsiyada talaffuz qilishni o'rganadi.

Ilmiy manbalarda (Filicheva T. B., 2020; Shaxov P. N., 2021) ta'kidlanishicha, musiqaning ritmik ohanglari miyaning chap yarim sharidagi nutq markazlarini faollashtiradi, bu esa logopedik terapiya jarayonida yuqori natijaga olib keladi.

2. Logoritmik mashg'ulotlarning tuzilishi

Logopedik ritmika mashg'ulotlari quyidagi asosiy qismlardan iborat bo'ladi.

1. Kirish qismi — bolani ruhiy va jismoniy jihatdan mashg'ulotga tayyorlash. Nafas olish mashqlari, yengil qo'shiq yoki raqs elementlari qo'llaniladi.

2. Asosiy qism — artikulyatsion mashqlar, ritmik yurish, qo'l va oyoq harakatlari bilan birgalikda so'z yoki she'rni talaffuz qilish mashqlari bajariladi.

3. Yakuniy qism — tinchlantiruvchi musiqalar, nafasni tiklash, tana bo'shashtirish mashqlari orqali mashg'ulot yakunlanadi. Bu struktura bolaning nutqiy faoliyatini tizimli ravishda rivojlantirishga xizmat qiladi.

4. Logoritmikaning psixologik ahamiyati

Ritmik faoliyat bola kayfiyatini ko'taradi, ichki siqilish va nutqiy qo'rquvni kamaytiradi. Ayniqsa, logonevroz (duduqlanish) yoki dislaliya bilan og'rigan bolalarda logoritmika o'ziga ishonchni oshiradi va ijtimoiy muloqotni faollashtiradi. Psixologik-pedagogik jihatdan logoritmika bolaning o'z-o'zini ifoda etish ehtiyojini rag'batlantiradi

5. Innovatsion yondashuvlar

Zamonaviy logopedik amaliyotda multimedia vositalari — ritmik musiqa dasturlari, virtual xonalar, mobil ilovalar logoritmik mashg'ulotlarni interaktiv shaklda o'tkazish imkonini bermoqda. Bu, ayniqsa, eshitish va ko'rish orqali o'rganishga moyil bolalar uchun samarali hisoblanadi. UNESCO (2023) ma'lumotlariga ko'ra, logoritmika bilan muntazam shug'ullanadigan bolalarda nutq tezligi 28%, nafas boshqaruvi 35%, koordinatsiya esa 40% ga yaxshilangan. Logopedik ritmika mashhulotlarning bolalar nutq rivojlanishidagi roli masalasi bo'yicha ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish ushbu sohadagi tadqiqotlar va amaliyotlarning rivojlanishini tushunish uchun muhimdir. So'nggi yillarda ushbu mavzuda ko'plab

ilmiy ishlar va maqolalar chop etilgan bo'lib, ular logopedik ritmika mashhulotlar bolalarni o'qitish, tarbiyalash va ijtimoiy hayotga moslashtirish masalalarini yoritadi.

O'zbekiston konteksti: O'zbekistonda so'nggi yillarda **inklyuziv ta'lim, nutq buzilishi bo'lgan bolalarni erta aniqlash va korreksion pedagogika** sohalarida davlat siyosati faol amalga oshirilmoqda masalan, Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi, "Ilk qadam" dasturlari va maxsus logoped markazlar faoliyati. So'z boyligi, grammatik tuzilma, tovush talaffuzi rivojlanishiga yordam beradi. Bolaning emosional va ijtimoiy faolligini oshiradi.

Ilmiy tadqiqotlar: Ritmik mashqlar — nafaqat artikulyatsion mashqlar, balki **tempochilik, ritm tuyg'usi, nafas-ovozi koordinatsiyasi, harakat va musiqa bilan uyg'unlik** orqali nutqni rivojlantirishga xizmat qiladi. Masalan, tadqiqot natijalarida nutq nuqsoni bo'lgan bolalarda bu jihatlar zaif ekani aniqlangan. Xususan, dizartriya, dislaliya, eshitish bilan bog'liq buzilishlarda ritmika metodlari korektiv to'g'rilovchi vosita sifatida qo'llanilishi mumkinligi bir necha tadqiqotlarida tasdiqlangan. O'zbek tilida va O'zbekistonda ham mazkur sohada tadqiqotlar qilinmoqda. Bu esa lokal metodologiya, o'quv-metodik bazani rivojlantirish uchun zamin yaratadi. Ilmiy-metodologik jihatdan, ritmik mashg'ulotlarning samaradorligini baholashda ko'p hollarda: nutq tezligi/tempi, artikulyatsion aniqlik, prosodiya, ritm tushunishi va harakat-nafas koordinatsiyasi ko'rsatkichlari ishlatilmoqda.

Xalqaro tajriba: He development of oral diadochokinesia and non-linguistic rhythmic skills in normal and speech-disordered young children (3-5 yoshdagi bolalar). Nutq buzilishi bo'lgan bolalar normal bolalarga nisbatan "og'zaki diadoxokineziya" masalan, turli tovushni tez almashtirish va "nutq bo'lmagan ritmik ko'nikmalar"da ancha past natija ko'rsatgan. Xususan, "ritmik ko'nikmalar" bo'yicha eng katta qiyinchilik stress komponentida bo'lgan. Bu esa "ritmni tushunish harakat va nutqni muvofiqlashtirish" nutq rivojlanishida muhim ekanini ko'rsatadi.

Metodologiya

Ushbu tadqiqotda logopedik ritmika mashg'ulotlarining bolalar nutqidagi sabablari, belgilari, davolash usullari va pedagogik yondashuvlarini o'rganish uchun quyidagi metodologik yondashuvlar qo'llanildi:

- **Adabiyotlarni tahlil qilish:** Mavjud ilmiy maqolalar, kitoblar va elektron manbalar o'rganilib, logopedik ritmika mashg'ulotlaring bolalar nutqidagi muommolar va turli jihatlari haqida ma'lumotlar yig'ildi.
- **Statistik ma'lumotlarni tahlil qilish:** O'zbekiston va xalqaro statistik ma'lumotlar tahlil qilinib bolalar soni, ularning ta'lim olishi va ijtimoiy moslashuvi haqida ma'lumotlar olindi. Masalan, O'zbekistonda 2025-yil holatiga ko'ra, 204 ta ixtisoslashtirilgan ta'lim muassasasi mavjud.
- **Tajriba va kuzatishlar:** logopedik nutqida muommolari bor bolalar bilan ishlaydigan pedagog va psixologlarning tajribalari o'rganilib, ularning amaliyotdagi yondashuvlari tahlil qilindi.
- **Intervyu va so'rovnomalar:** Ota-onalar, pedagoglar va mutaxassislar bilan intervyu va so'rovnomalar o'tkazilib, nutqida muommolari bor bolalarning ehtiyojlari, muammolari va ularga ko'rsatilayotgan yordamlar haqida ma'lumotlar yig'ildi.

Xulosa

Logopedik ritmika — nutqni rivojlantirish, hissiy holatni muvozanatlashtirish va bolaning kommunikativ faolligini oshirishga qaratilgan samarali metodik tizimdir. Musiqa, harakat va nutq uyg'unligi bolaning tafakkuri, emotsional holati va ijtimoiy moslashuvini rivojlantiradi. Logopedik ritmika mashg'ulotlarini muntazam va individual tarzda tashkil etish natijasida bolalar nutqining sur'ati, nafas nazorati va

artikulyatsiyasi barqaror shakllanadi. Logopedik ritmika mashg'ulotlari bolalar nutqini rivojlantirishda samarali va ko'p qirrali ta'sirga ega bo'lgan korreksion vosita hisoblanadi. U harakat, musiqa va nutq elementlarining uyg'unligi asosida tashkil etilib, bolaning nutqiy, psixomotor va emotsional rivojlanishini bir butun jarayon sifatida qo'llab-quvvatlaydi. Logopedik ritmika orqali nutqning sur'ati, ritmi, ohangi va ravonligi shakllanib, tovush talaffuzi va fonematik eshituvni rivojlantirish uchun qulay sharoit yaratiladi. Mazkur mashg'ulotlar bolalarning diqqat, xotira, koordinatsiya va nafas olish jarayonlarini faollashtirib, nutq apparati faoliyatining yaxshilanishiga xizmat qiladi. Ayniqsa, nutq nuqsoni bo'lgan bolalarda logopedik ritmika mashg'ulotlari nutqiy faollikni oshirish, muloqotga bo'lgan qiziqishni kuchaytirish va o'ziga ishonchni shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Harakatlar bilan uyg'unlashtirilgan nutqiy mashqlar bolaning so'zlarni to'g'ri va erkin qo'llashiga yordam beradi. Logopedik ritmika mashg'ulotlarining yana bir muhim jihati — ularning emotsional ijobiy muhitda olib borilishidir. Musiqa va o'yin elementlari bolaning psixologik holatiga ijobiy ta'sir ko'rsatib, nutqiy zo'riqlashlarni kamaytiradi va korreksion jarayonning samaradorligini oshiradi. Shu bilan birga, jamoa bilan bajariladigan mashqlar ijtimoiy muloqot ko'nikmalarini rivojlantirib, bolalarning jamoadagi moslashuvini ta'minlaydi. Xulosa qilib aytganda, logopedik ritmika mashg'ulotlari bolalar nutq rivojlanishida muhim korreksion-pedagogik ahamiyatga ega bo'lib, ularni logopedik ish tizimiga muntazam va maqsadli ravishda kiritish nutq nuqsonlarini bartaraf etish hamda bolaning har tomonlama barkamol rivojlanishiga xizmat qiladi.

Adabiyotlar:

1. Filicheva T. B. Logopediya va ritmika asoslari. — Moskva, 2020.
2. Vlasova T. A. Psixologiya detey s narusheniyami rechi. — Moskva, 2019.
3. Gluxov V. P. Основы logopedii. — Sankt-Peterburg, 2020.
4. Shaxov P. N. Psixologiya i pedagogika detey s OVZ. — Moskva, 2021.
5. Xolmatova Sh. Maxsus pedagogika asoslari. — Toshkent, 2020.
6. Mamatova M. Logopedik ritmika nazariyasi va amaliyoti. — Toshkent, 2022.

7. Tursunova M. Logoritmik mashg'ulotlarning korreksion ahamiyati. — Toshkent, 2023.
8. Blinova L. P. Korrektsionnaya pedagogika. — M., 2018.
9. UNESCO. Modern Speech Therapy and Logorhythmics Report. — Parij, 2023.
10. O'zbekiston Respublikasi "Nogironligi bo'lgan shaxslar ta'limi to'g'risida"gi qonuni.- 2021.
11. Mo'minova L.R. "Logopediya". T. 2004.